

İktisadi Paradigmaların Eğitim Üzerindeki Yansımaları: Tarihsel Bir Bakış Açısı

Impacts of Economic Paradigms on Education: A Historical Perspective

Sayfa | 2663

Emrah SÜRE , Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, emrahsure@gmail.com

Geliş tarihi - Received: 14 Mayıs 2025
Kabul tarihi - Accepted: 6 Temmuz 2025
Yayın tarihi - Published: 28 Ağustos 2025

Öz. Bu çalışma, iktisadi düşünce tarihindeki farklı paradigmların eğitim anlayışları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Merkantilizm, liberalizm, fizyokrazi, klasik okul ve neoklasik okul gibi farklı iktisadi yaklaşımların, eğitim sistemlerine yansımaları tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Merkantilizm döneminde, devletin eğitime müdahalesi savunulurken, eğitimde ayrımcılık ve bireysel özgürlüklerin göz ardı edilmesi ön plana çıkmıştır. Liberalizm ise, bireylerin özgürlüğünü ve rasyonel kararlar alabilme yeteneklerini vurgulayarak, eğitimde fırsat eşitliğini ve serbest piyasayı savunmuştur. Fizyokrazi, tarımın ekonomik üretimdeki önemini vurgulayarak, doğa ile uyumlu ve bireysel özgürlükleri destekleyen bir eğitim anlayışını savunmuştur. Klasik okul, liberalizmin ilkelerini benimseyerek, eğitimin bireylerin sermayesi olduğunu ve devletin eğitimdeki rolünün sınırlı olması gerektiğini ileri sürmüştür. Neoklasik okul ise, 1929 Büyük Buhranı sonrası ortaya çıkan Keynesyen müdahaleciliğe karşı çıkarak, serbest piyasa ve özelleştirmenin eğitimdeki önemini vurgulamıştır. Sonuç olarak, iktisadi paradigmlar, eğitim politikalarını ve uygulamalarını derinden etkilemektedir. Her bir iktisadi yaklaşım, eğitimde farklı öncelikleri, hedefleri ve yöntemleri savunarak, eğitim sistemlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Eğitim tarihi, İktisadi paradigmlar, Tarihsel karşılaştırma.*

Abstract. This study examines the influence of various paradigms in the history of economic thought on educational perspectives. It provides a historical analysis of how different economic approaches—such as mercantilism, liberalism, physiocracy, the classical school, and the neoclassical school—have shaped education systems. During the mercantilist era, state intervention in education was advocated, with a particular emphasis on discriminatory practices and the neglect of individual liberty. In contrast, liberalism emphasized individual liberty and the capacity for rational decision-making, supporting equal opportunities in education and the principles of a free market. Physiocracy highlighted the significance of agriculture in economic production and promoted an educational philosophy aligned with nature and supportive of individual liberty. The classical school, adopting the principles of liberalism, argued that education constitutes an individual's capital and that the state's role in education should be limited. The neoclassical school, in opposition to Keynesian interventionism that emerged after the Great Depression of 1929, stressed the importance of the free market and privatization in education. In conclusion, economic paradigms profoundly influence educational policies and practices. Each economic approach advocates distinct priorities, objectives, and methods in education, thereby playing a significant role in shaping educational systems.

Keywords: *History of education, Economic paradigms, Historical comparison.*

Extended Abstract

Introduction. This article examines the profound influences of the fundamental paradigms of economic thought on the concepts of education. Different economic approaches, such as mercantilism, liberalism, physiocracy, the classical school, and the neoclassical school, are addressed from a historical perspective while exploring their transformative roles on the philosophy, objectives, and practices of education systems.

During the Mercantilist period, state intervention in education was advocated, but this approach led to discrimination in education and the disregard for individual freedoms. In this system, education was primarily organized to serve the interests of the state and the merchant class.

Liberalism defended individual freedom, the ability to make rational decisions, and equality of opportunity, supporting a free market approach in education. In this period, education was seen as a tool through which individuals could maximize their own interests.

Physiocracy advocated an understanding of education that is compatible with nature and supports individual freedoms, emphasizing the importance of agriculture in economic production. This approach proposed that the natural order should be the fundamental determinant in education.

The Classical School, adopting the principles of Liberalism, viewed education as the capital of individuals and argued that the state's role in education should be limited. During this period, education was designed to meet the needs of the labor market.

The Neoclassical School, opposing the Keynesian interventionism that emerged after the Great Depression of 1929, emphasized the importance of the free market and privatization in education. This approach treated education as a service, advocating for it to be shaped by the principles of supply and demand.

Conclusion. In conclusion, the article demonstrates that economic paradigms deeply influence education policies and practices. Each economic approach plays a significant role in shaping education systems by advocating different priorities, goals, and methods in education. This study aims to understand the long-term effects of economic ideas on education and to reveal how these effects play a role in shaping today's education systems.

Giriş

Bu makale, iktisadi düşünce tarihinin temel paradigmalarının eğitim anlayışları üzerindeki derin etkilerini incelemektedir. Merkantilizm, liberalizm, fizyokrasi, klasik okul ve neoklasik okul gibi farklı iktisadi yaklaşımlar, eğitim sistemlerinin temel felsefeleri, amaçları ve uygulamaları üzerindeki dönüştürücü rolleri bağlamında tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Her bir paradigmanın, eğitimde devletin rolü, bireyin konumu, eğitimde fırsat eşitliği, mesleki eğitim anlayışı ve eğitim politikalarına yönelik temel varsayımları analiz edilerek, iktisadi düşüncelerin eğitim alanındaki yansımaları derinlemesine tartışılmaktadır. Bu çalışma, iktisadi paradigmaların eğitim alanındaki uzun soluklu etkilerini anlamayı ve günümüz eğitim sistemlerinin şekillenmesinde bu etkilerin nasıl bir rol oynadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Genel olarak eğitim sistemleri, bir toplumun kültürel, sosyal ve politik yapısıyla birlikte, o toplumun hâkim iktisadi anlayışından da doğrudan etkilenmektedir. Zira iktisadi paradigmalar, üretim ilişkileri, toplumsal tabakalaşma ve işgücü piyasasının ihtiyaçları gibi unsurları belirleyerek, eğitim kurumlarının müfredatından finansmanına, erişilebilirliğinden pedagojik yaklaşımlarına kadar geniş bir yelpazede belirleyici bir rol oynamaktadır (Tomanbay, 2019). Bu bağlamda, iktisadi düşüncedeki değişim ve dönüşümlerin eğitim sistemleri üzerindeki yansımalarını tarihsel bir karşılaştırmalı bakış açısıyla incelemek, güncel eğitim politikalarının kökenlerini ve evrimini anlamak açısından büyük önem arz etmektedir.

Merkantilizm ve merkantilist eğitim anlayışı

15. ve 18. yüzyıl arasındaki dönemde, ekonomik bir kuramdan ziyade, politik bir iktisadi sistem olarak ortaya çıkan merkantilizm, sömürgeciliğin ve deniz aşırı ticaretin İngiltere’de ve daha sonra Kıta Avrupa’sında hızlı bir şekilde yayılması ile önem kazanmıştır (Eren, 2011). İngiltere’de ve Kıta Avrupası’nda yaşayan tüccarlar, sömürge ve ticaret yolları üzerinde bulunan özellikle denizaşırı ülkelerin, başta madeni hammaddeler olmak üzere, bilimsel, tarımsal, kültürel ve ekonomik değeri olan ürünlerini, yaygın olarak gemilerle ülkelerine getirmişlerdir. Bu durum, ülkelerin deniz yolu taşımacılığını ve gemi inşa sanayiciliğini geliştirirken, bir yandan da işgücü talebini artırıcı yönde etki etmiştir (Sağır, 2020). Gemi inşa sanayinde yeterince makineleşme olmamasından dolayı, kol gücüne dayalı faaliyetlerde niteliksiz, ucuz işgücü elde etmeye yönelik kölecilik uygulamaları hız kazanmıştır. Avrupalılar, Afrika’dan getirilen köleleri, gerek kol gücü gerektiren işlerde (Örneğin, insan gücüne dayalı olarak çalışan kalyon tipi gemilerde kölelerin kullanımı gibi) kullanmış gerekse Amerika’da satarak değerli madenlerin çıkarılması için kullanmışlardır (Ünal, 1996).

Tüccarların elde ettikleri hammadde ve değerli ürünler aracılığıyla zenginleşmesi, aynı zamanda vatandaşı oldukları devletlerin de güçlü olmasına paralel bir seyir izlemiştir. Monarşik devletler, tüccarların ticaret yolları üzerinde güvenli bir şekilde hareket edebilmesi için gerekli askeri önlemleri almış ve bu sebeple tüccarlarla monarşik devletler arasında doğal bir ittifak gerçekleşmesi söz konusu olmuştur (Tomanbay, 2019). Bu nedenle monarşik devletler, “ticari kapitalizm” olarak isimlendirilen merkantilizmin gelişmesine ön ayak olmuşlardır. Diğer bir ifadeyle, zenginliğin tüccarların ve üreticilerin elinde bulunmasıyla, ulusal zenginliğin ve güçlü devlet olmanın mümkün olabileceği kabul edilmiştir. Özetle, devletler büyük kamu harcamaları aracılığıyla gelir ve istihdamı artırarak, tüccarların servetlerinde artışa sebep olacak mekanizma olarak değerlendirmiştir. Her ne kadar monarşik devletler, tüccarların faaliyetlerine olumlu müdahale eden aygıtlar olarak değerlendirilmiş

Süre, E. (2025). İktisadi paradigmaların eğitim üzerindeki yansımaları: Tarihsel bir bakış açısı. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 2663-2677.

DOI. 10.51460/baebd.1699063

olsa da söz konusu dönemdeki iktisadi faaliyetlerde, korsanlık, eşkıyalık, talan ve soykırım gibi durumlarda önemli izler bırakmıştır (Ünal, 1996).

Merkantilist iktisadi sistem anlayışında, nüfus artışı önemli olarak değerlendirilmiştir. Savaşların yoğun yaşandığı bu dönemde, askeri gücün sahip olunan asker sayısı ile orantılı kabul edildiği ve henüz sanayileşmenin yeterince gelişmediği, dolayısıyla üretimin büyük ölçüde insan gücüne dayalı, yani emek-yoğun bir yapıda olduğu düşünülecek olursa (Kazgan, 2000), ülkelerin dışarıya göç vermesinin olumsuz etkiler yaratacağı anlaşılmaktadır. Öte yandan nitelikli işgücüne sahip bireylerin ülkeye getirilmesi de önemli olarak görülmektedir. Bu sayede, işgücü ucuza mal edilmiş olmakla birlikte, tüccarların faaliyetlerinin verimliliği de artacaktır. Ayrıca, artan nüfusun, işlenmiş ürünlere olan talebi artıracak olmasıyla, ticari faaliyetlerden elde edilen hammaddelerin işlenerek daha yüksek fiyatlardan satılması mümkün görünmektedir. Bunların sonucunda, özellikle Avrupa ve Amerika'da kölelik uygulamaları artmış, çocuk işçi problemi ortaya çıkmıştır (Sağır, 2020).

Merkantilist anlayışın hüküm sürdüğü dönemde, devletlerin ekonomik güçleri, özellikle sahip oldukları değerli metaller ve hammaddeler üzerinden tanımlandığı için bu ürünlerin devletin sınırları dışına çıkarılması veya işlenmeden satılması olumsuz olarak değerlendirilmiştir. İhracatın olabildiğince yüksek olması ve ithalatın da olabildiğince düşük olması, bu dönemde "dış ticaret bilançosu" kavramının ilk kez kullanımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ünal, 1996). Bununla birlikte merkantilistler, tasarrufu olumsuz olarak değerlendirmiş, yüksek tüketimin gerekliliğini savunmuşlardır (Zeytinoğlu, 1985). Böylelikle, yurt içinde ve yurtdışında çıkarılacak hammaddeler için sömürgeciliğin önemini vurgulamışlardır.

Merkantilist iktisadi bakış açısı içerisinde, yukarıda anlatılanları destekleyici bir eğitim anlayışı izlenmiştir. Yoksul insanların eğitim görmesinin, onları tembelleştireceği savunulmuştur. Böylelikle, kol gücüne dayalı, niteliksiz olarak kabul edilecek faaliyetlerde ucuz işgücü imkânı olarak görülen yoksul kesimin eğitimi önemli görülmemiştir. Az sayıda nitelikli işçinin, gemi yapımı, tersanecilik ve hammadde işlemeciliği gibi durumlar için eğitilmesi söz konusu olmakla birlikte, günümüz mesleki eğitiminden farklı olarak, usta-çırak ilişkisi içerisinde, iş başında eğitim esas alınmıştır (Ünal, 1996). Yine bu dönemde, ülkelerin zenginlik kaynağı olarak görülen tüccarların eğitimi önemli görülmüştür. Tüccarların denizlerde doğru ticaret yollarını bilecek seviyede coğrafya eğitimi almaları, gittikleri ülkelerin insanların dillerini anlayabilecek şekilde asgari düzeyde dil bilmeleri gerektiği düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, tüccarların gittikleri ülkelerdeki her türlü hammaddeyi, ayrıca ekonomik değeri olabilecek (kahve, tütün ve kâğıt gibi) diğer ürünleri tanımaları ve ülkelerine getirmeleri için eğitimi almaları gerektiği savunulmuştur. Bu yüzden tüccarların eğitimi önemli kabul edilmiştir. Ayrıca, dönemin devlet yapısının gerekliliği olarak, yöneticilerin ve bürokratların eğitimi de büyük önem taşımıştır. Bu kesimdeki bireylerin, merkantilist devletin güçlenmesi ve ekonomik refahın artırılması hedefine hizmet edecek şekilde, ticaret anlaşmalarını yönetme, gümrük politikalarını belirleme, sömürge yönetimini organize etme ve ulusal zenginliği artırıcı kararlar alma gibi stratejik pozisyonlarda bulunmaları sebebiyle özel olarak yetiştirilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin, diplomatik ilişkilerde ve uluslararası ticari müzakerelerde başarılı olabilmek için hukuk, matematik ve diploması gibi alanlarda donanımlı olmaları beklenmiştir (Serin, 1979). Diğer yandan, niteliksiz işgücünü oluşturan yoksul kesimin eğitime yönelik yaklaşımlar ise, ülkenin zenginliğine doğrudan bir fayda getirmeyeceği düşüncesiyle sınırlı kalmıştır. Bu kesimin, temel itaat ve iş disiplini gibi değerleri

kazandığı, ancak okuma yazma gibi becerilerin dahi genel olarak gereksiz görüldüğü bir eğitim anlayışına tabi tutulduğu gözlemlenmiştir. Zira bu durumun, mevcut sosyal hiyerarşiyi koruyacağı ve ucuz işgücü arzını sürdüreceği varsayılmıştır.

Liberalizm ve liberal eğitim anlayışı

Merkantilist iktisadi sistem anlayışı, ülkelerin hammadde açısından çok zengin duruma gelmesini sağlamıştır. Ülkelerin, bilimdeki birçok gelişme sayesinde üretim tekniklerini ve kapasitelerini geliştirmeleriyle, sahip oldukları hammaddeleri daha kısa zamanda ve daha büyük ölçüde işlemeleri söz konusu olmuştur. James Watt tarafından buharlı makinenin icat edilmesi ile birlikte sanayi devrimi çok hızlı bir şekilde başlamış (Külcü, 2016), uzun yıllardır çok yavaş seyreden ekonomik faaliyetler, oldukça hızlanarak günümüze kadar gelmiştir. Bunun sonucunda, ekonomide modern bir çağ başlamış ve bu gelişmeler yeni iktisadi sistemlerin doğmasına zemin hazırlamıştır (Sağır, 2020).

Etimolojik köken açısından Latince “Libertas” kelimesinden türeyen liberalizm, temelde bireylerin özgür olduğunu ve kendi yararları açısından en doğru kararları verebileceklerini savunmaktadır (Sağır, 2020). Diğer bir ifadeyle, liberal ekonomik anlayış, bireyleri rasyonel kararlar alan, akılcı bireyler olarak tanımlarken, faydalarını maksimum yapacak eylemleri kabul ettiklerini, bireysel maliyetlerini ise minimum yapacak etkinliklere yöneldiklerini varsaymaktadır. Bireylerin bu şekilde rasyonel düşünce ile hareket etmelerinin toplumsal refahı da artıracaklarını ifade eden liberal ekonomik bakış açısı, böyle olması gerektiğini varsaymış ama durumun gerçekte böyle olup olmadığını ele almamıştır. Çünkü liberaller, günlük olayları, kişisel durumları gözlemlemiş ve bunların sonucunun evrensel ölçekte doğru olduğunu kabul etmişlerdir. Özetle, liberallerin öne sürdükleri kuramlar, sınamaya tabi tutulmamış önermelerden oluşmuştur (Ünal, 1996).

Liberalizm, insanlar tarafından oluşturulan yapay yasalar yerine, doğanın kanunlarında olduğu gibi “görünmez el” sayesinde ekonominin dengede kalacağını belirterek, insan veya devlet müdahalesinin bu dengeyi bozacağını ileri sürmüştür. Ekonomik literatürde bu durum, “laissez faire” olarak ifade edilen, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” şeklinde ifade edilmiştir (Çetin, 2009). Dolayısıyla, devletin liberal ekonomik anlayışa sahip bir piyasada rolü edilgen olarak kabul edilmiştir. Bu durumda devletin sınırlı rolü içerisinde, kişisel mülkiyetin korunması, güvenlik, sağlık, özel teşebbüsün teşvik edilmesi gibi işlevler vardır (Sağır, 2020). Sanayi kapitalizmi olarak isimlendirilen liberalizmde önemli bir diğer nokta ise özel mülkiyetin ön planda tutulmasıdır. Miras yoluyla intikal eden özel mülkiyet kavramı sayesinde bireyler, edindikleri mal ve mülklerin, kendilerinin ölümünden sonra yakınlarına kalacağını bildikleri için daha fazla çalışmaya istekli olacaklardır. Aksi takdirde, kişi çalışmaya daha az istekli olacak ve sanayi kapitalizminin rekabetçi yapısına ters bir durum oluşacaktır. Bu durum, özel mülkiyet hakkı kavramının, kişilerin bireysel çıkarlarını düşünmelerinde teşvik edici bir unsur olduğunu göstermektedir (Pekin, 1995).

Liberal ekonomik anlayışın önde gelen isimlerinden Adam Smith, bireylerin çıkarlarını fayda-maliyet analizi yaparak rasyonel bir şekilde koruyacaklarını ve böylece toplumun çıkarlarını da koruyabileceklerinin altını çizmiştir. Bu durum, toplum ile bireyin uyum içerisinde olduğunun bir kanıtı olarak gösterilmektedir. Öte yandan, toplumdaki eşitsizliklerin doğal olduğunu ve mülkiyet sahibi bireylerin, yoksul insanların kıskançlıklarına karşı korunması gerektiğini vurgulamıştır (Zeytinoğlu,

1985). Liberalizmin bir diğer önemli savunucusu David Ricardo ise, ülkelerin, diğer ülkelere oranla daha ucuz veya daha kaliteli ürettikleri ürünlere yönelmeleri gerektiğini belirterek, karşılaştırmalı üstünlük bakış açısıyla ekonomiye yaklaşılmaması gerektiğini savunmuştur. Thomas Robert Malthus ise kaynakların kıt bulunduğu bu sınırlı durumda, nüfusun artmaması gerektiğini ve fakirlere yapılacak yardımların ise gereksiz olduğunu ifade etmiştir (Sağır, 2020).

Liberal kapitalizm ekonomik anlayışı yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, sanayi üretiminin zirveye çıktığı ve toplumun bu çevrede şekillendiği bir dönemi işaret etmektedir. Kentlerde büyük fabrikalar kurulmuş, kırsaldan kent yaşamına doğru geçiş süreci oldukça hızlanmıştır. Bu durum büyük kentlerde birçok problemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öncelikle toplumu oluşturan bireyler arasında sınıf ayrımı oldukça keskin bir hal almıştır. Bir tarafta kapitalist sermaye sahibi zenginler sınıfı oluşurken, diğer bir tarafta yoksulluk içerisinde yaşamaya çalışan, geçim sıkıntısı çeken işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Uzun çalışma saatleri altında ezilen işçi sınıfının üyeleri, sağlıklı ve güvenilir olmayan koşullarda, düşük ücretlerle hayatta kalmaya çalışmaktadır (Ölmezoğlu, 2008).

Liberal düşünce sisteminde eğitim, sanayi kapitalizmine uygun bir formda düşünülmüştür. Sermaye sahibi kapitalistlerin çocukları iyi şartlarda ve uygun düzeyde nitelikli eğitim alırken, işçi sınıfının çocukları zor ve elverişsiz koşullarda eğitim görme çabası içerisindeydi. Bu durum, kapitalist yaşam şartlarında bulunan toplumun sürekli olarak kendisini tekrar üretmesi anlamına gelmektedir (Yıldız, 2008). Diğer bir ifadeyle, zenginlerin çocukları geleceğin kapitalistleri ve büyük sanayi işletmelerinin patronları olarak yetiştirilmekte, bu pozisyonlara uygun eğitimler almaktadır. İşçi sınıfının çocukları ise, özellikle mesleki eğitime yönlendirilmekte, ileride fabrikalarda düşük ücretli işgücü yaratılmasının zemini hazırlanmaktadır. Meslek öğretilmesine yönelik olarak tasarlanan mesleki okullar, büyük sanayi kuruluşlarının prototipi olarak tasarlanarak, bireylerin henüz eğitim gördükleri zaman diliminde meslek hayatına uyum sağlamaları amaçlanmaktadır (Özdemir, 2011). Özetle, işçi sınıfından ve onların çocuklarından beklenen şey, fabrikadaki makineye maksimum uyum sağlamaları ve ona zarar vermeyecek şekilde, sınırlı mesleki bir eğitim görmeleri iken zengin sınıfın çocuklarından beklenen şey ise mürebbiyelerinden aldıkları eğitimle geleceğin kapitalist sınıfında yerlerini almalarıdır.

Fabrikaların büyük kentlerde olması sebebiyle, özellikle kırsaldan kente göç etmiş ve işçi sınıfında yer edinmiş bireylerin ahlaki açıdan eğitilmeleri de oldukça önemli olarak görülmüştür (Ünal, 1996). Toplumsal düzenin bozulmaması için, ahlak eğitimi de içerisinde barındıran asgari düzeyde genel bir eğitim düşünülmüştür. Dini öğretilerin yoğun olarak işlendiği bu eğitim sayesinde, kentlerde yaşayan işçi sınıfının asayiş temelli sorunlarının önüne geçilmek istenmiş, ayrıca dini öğretilerden dolayı, zor şartlarda geçinebilmek için kanaat etmeleri ve minnet duymaları telkin edilmiştir. Bunların yanı sıra, kapitalist ekonominin ürünlerinin serbest piyasada alıcı bulması amaçlandığından, bireylere kazandıkları paraları harcamaları, tasarrufta bulunmamaları öğretilmeye çalışılmıştır. Özetlemek gerekirse kapitalist bakış açısı, liberal ideolojinin gelecek kuşaklara aktarılması için okulları bir aygıt olarak görmekte (Yıldız, 2008) ve sanayi üretimine uygun programlanmış mesleki eğitimi teşvik etmektedir.

Fizyokrasi ve fizyokrat eğitim anlayışı

18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da ortaya çıkan fizyokrasi, "doğanın yönetimi" anlamına gelen bir iktisadi düşünce akımı olup, özellikle klasik liberal iktisadi düşüncenin temellerini atmış önemli bir öncüdür. Merkantilizmin devletçi ve müdahaleci politikalarına bir tepki olarak gelişen fizyokrasi, ekonomik yasaların doğal düzenin bir parçası olduğunu ve bu yasalara dışarıdan müdahale edilmemesi gerektiğini savunmuştur (Korucu, 2005). Bu temel prensip, ünlü "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" (laissez faire, laissez passer) ilkesiyle özetlenmiş, iktisadi faaliyetlerde devletin rolünün minimal olması gerektiği vurgulanmıştır.

Merkantilist iktisadi anlayışın neden olduğu sosyal dengesizlikler ve mali bozukluklar, fizyokratlar ticarete ve tüccar sınıfının egemenliğine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaya itmiştir. Tüccarların zenginleşirken köylülerin yoksullaşması, fizyokratların tarıma dayalı bir ekonomik düzeni savunmalarının ana nedenlerinden biri olmuştur. Fizyokratlara göre, gerçek ekonomik değer yalnızca tarımsal faaliyetlerden elde edilmektedir. Çünkü, üretim olmadan ticaretin var olamayacağı düşüncesiyle tarım en verimli sektör olarak kabul edilmiştir (Savaş, 1984). Fizyokratların önde gelen düşünürlerinden François Quesnay, toplumu üretken sınıf (çiftçiler), toprak sahipleri ve kısır sınıf (zanaatkarlar, tüccarlar) olarak üç ana gruba ayırmış, en önemli ekonomik katkıyı sağlayanların çiftçiler olduğunu vurgulamıştır (Ölmezoglu, 2008). Bu bağlamda, fizyokrasi sadece ekonomik bir doktrin değil, aynı zamanda liberal bir anlayışı temel alan ve insanların alacakları kararlarda özgürlüğü savunan bir felsefedir (Korucu, 2005).

Fizyokratik düşünce, aynı zamanda natüralist felsefeden de derinlemesine etkilenmiştir. Bu felsefi yaklaşıma göre, bilginin kaynağı metafizik veya dogmatik öğretiler yerine doğanın kendisidir. Bu sebeple, doğanın gücü ve egemenliği koşulsuz kabul edilmektedir. Bu temel natüralist varsayım, fizyokratların eğitim anlayışını da doğrudan şekillendirmiştir. Fizyokrat eğitim felsefesi, çocukların doğalarına uygun, mutlu ve özgür bireyler olarak yetişmelerini savunmaktadır. Bu dönemin en etkili natüralist temsilcilerinden Jean-Jacques Rousseau, çocukların doğasına aykırı, baskıcı ve otoriter bir eğitimi şiddetle reddetmiştir. Rousseau, özellikle 1762 tarihli çığır açan "Emile ya da Eğitim Üzerine" adlı eserinde, bireysel ve özgürlükçü bir eğitim anlayışının temelini atmıştır. Rousseau'ya göre, eğitimde amaç, çocuğun doğuştan getirdiği potansiyeli serbestçe geliştirmesine olanak tanımak, onu toplumun dayattığı yapay kurallar ve dayatmalardan uzak tutmaktır. Bu doğal süreç, bireyin kendi deneyimleri ve gözlemleri aracılığıyla bilgi edinmesini teşvik etmektedir. Öğretmen, bilgiyi aktaran bir otorite olmaktan ziyade, öğrenme sürecini kolaylaştıran bir rehber konumundadır. Rousseau'nun "Yalnız Gezenin Düşleri" gibi diğer otobiyografik ve felsefi eserlerinde de bireyin doğa ile ilişkisi ve toplumsal baskılardan arınma arayışı açıkça görülebilmekte ve bu da onun eğitim felsefesinin temelini oluşturmaktadır (Rousseau, 2009; Rousseau, 2012).

Fizyokratların tarıma verdiği önem, eğitimde de pratik becerilerin ve doğal bilimlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Çocukların doğayı tanımaları, tarımsal faaliyetleri gözlemlmeleri ve uygulamalı öğrenme yoluyla bilgi edinmeleri teşvik edilmiştir. Bu, ezbere dayalı ve katı disiplinli bir eğitim anlayışının reddedilmesi anlamına gelmektedir. Fırsat eşitliği konusunda, fizyokratlar temel düzeyde bir eğitimin toplumun her kesimine ulaşmasını savunmuşlardır; ancak dönemin iktisadi ve toplumsal rolleri göz önünde bulundurularak eğitimin içeriğinde farklılaşmalar olabileceği de kabul

edilmiştir. Zira toprağı işleyen kesimin eğitimi ile yönetici veya tüccar sınıfının eğitimi arasında pragmatik farklılıklar olması doğal karşılanmıştır.

Fizyokrasi ve Rousseau'nun eğitim yaklaşımlarında, özellikle cinsiyet rolleri bağlamında dönemin sosyal normlarından kaynaklanan önemli sınırlamalar bulunmaktadır. Rousseau'nun kadın eğitimine ilişkin görüşleri, günümüz eşitlikçi yaklaşımlarından oldukça uzaktır ve eleştiriye açıktır. "Emile ya da Eğitim Üzerine" eserinde Sophie karakteri üzerinden kadının rolünü erkeğı tamamlayıcı ve ev içi görevlere odaklı bir şekilde tanımlaması, kadınların entelektüel gelişimlerine yönelik kısıtlı bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu yaklaşımlar, kadınların karar alma süreçlerinde erkekler kadar rasyonel olamayacağını ima ederek, onların gerek toplumsal yaşamda gerekse eğitim yaşantılarında geri kalmasına yol açmıştır (Uçak, 2018). Bu durum, fizyokratların ve natüralist düşünürlerin doğal düzen anlayışının, toplumsal cinsiyet rolleri konusunda dönemin hâkim ayrımcı normlarını ne denli yansıttığını göstermektedir.

Klasik okul ve klasiklerin eğitim anlayışı

Sanayi kapitalizminin en yoğun olarak yaşandığı 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın üçüncü çeyreğı arasında, ekonomik bir anlayış olarak gelişen klasik okul, sermayeyi elinde bulunduran zengin sınıfın ekonomik anlayışını yansıtmaktadır. Liberal ekonomik anlayışın varsayımları klasik okulun temelini oluşturmaktadır. Klasik okul anlayışında bireysellik ve özgürlük yine ön planda tutulan kavramlar olarak önemli görülmektedir (Ünal, 1996).

Liberal ekonomik anlayışın özgürlükçü ve müdahaleye kapalı tutumunu yansıtan "laissez faire" politikası, klasik okulun öngördüğü tam rekabet şartlarında, piyasanın ekonomik dengeyi ve tam istihdamı yakalayacağı varsayımını yansıtmaktadır. "Her arz kendi talebini yaratır" ifadesinin savunulması ise üretim ne kadar artarsa artsın, ürünlere talebin de o kadar artacağını ifade etmektedir. Böyle bir durumda ekonominin "görünmez el" tarafından dengeye geleceğı düşünüldüğünden, tam istihdam bir sorun olarak görülmemiş, üretim, değişim, bölüşüm ve tüketim önemli başlıklar olarak değerlendirilmiştir (Doğangün Yasa, 2017). Öte yandan, bazı ekonomistler tarafından aksi düşünülse de klasik okul yaklaşımında piyasadaki işgücü genel olarak homojen kabul edilmiş, üretilen ürünlerin fiyatlarının sadece üretim faktörlerinden etkilendiğı ileri sürülmüştür. Diğer bir ifadeyle, işgücü piyasası dahil ekonominin bütün sektörlerinde tam rekabet koşulları sağlanırsa, tam istihdam dengesine kendiliğinden gelineceğı, bu sebeple devlet ya da işçi sendikalarının müdahalesi olmadan ücret oranlarının toplumsal refahı sağlayacağı kabul edilmiştir (Ünal, 1996).

Klasik Okul anlayışı, devletin rolünü minimize etme eğiliminde olmakla birlikte, Adam Smith tarafından belirlenen ve klasiklerin kesinlikle kabul ettiğı üç temel işlev tanımlamaktadır. Bu işlevler, "görünmez el" prensibini tamamlayıcı nitelikte olup, piyasa ekonomisinin sağlıklı bir biçimde varlığını sürdürebilmesi için devletin varlığını zaruri kılmaktadır:

Toplumsal dış tehditlerden korunması (Savunma)

Devletin öncelikli işlevi, toplumu diğer bağımsız devletlerden veya dış güçlerden gelebilecek saldırılara karşı koruyacak güçlü bir askeri kuvvet oluşturmaktır. Bu, ulusal güvenliğın sağlanması ve

ticari faaliyetlerin dış tehditlerden bağımsız bir şekilde sürdürülebilmesi için hayati görülmüştür. Smith'e göre, ulusal savunma, ortak bir fayda sağladığı ve bireysel olarak finanse edilemeyeceği için devletin sorumluluğundadır.

Adaletin sağlanması (hukuk ve düzen)

İkinci temel işlev, toplumun üyelerini birbirlerinden veya diğer güçlerden gelebilecek adaletsizlik, baskı ve suistimallere karşı koruyacak sağlam bir adalet sisteminin tesis edilmesidir. Bu, mülkiyet haklarının güvence altına alınması, sözleşmelerin uygulanması ve genel olarak toplumsal düzenin ve güvenliğin sürdürülmesi için elzem olarak görülmektedir. Adil bir yargı sistemi, ekonomik aktörlerin piyasada güvenle hareket etmelerini sağlamaktadır.

Halkın yararına olan ve bireysel girişimin karşılayamadığı kamu hizmetlerinin sağlanması (kamu işleri ve kurumlar)

Üçüncü işlev, bireyler ya da küçük gruplar tarafından finansmanı karşılanamayacak veya kâr amacı gütmeyen, ancak toplumun genel refahı için hayati öneme sahip belirli kamu kurumlarının ve hizmetlerinin kurulması ve işletilmesidir. Bu, özellikle altyapı yatırımlarını (yollar, köprüler, kanallar gibi), kamu sağlığı hizmetlerini ve temel eğitimi kapsayabilmektedir. Smith, bu tür hizmetlerin, her ne kadar doğrudan kâr getirici olmasa da genel ekonomik aktiviteyi ve toplumsal refahı artıracaklarını kabul etmektedir. Ancak bu işlevlerin kapsamı, klasik okulun minimal devlet anlayışı çerçevesinde oldukça sınırlı tutulmuştur (Zorlu ve Kırmızıoğlu, 2018).

Klasik okulun eğitimi ele alış biçimi, liberal ekonomik anlayışın çizdiği çerçeve içerisinde gelişmiştir. Liberal iktisadi düşüncenin önde gelen isimlerinden Adam Smith, bireylerin eğitim, çıraklık veya çalışma süreçlerinde edindikleri bilgi ve becerileri bir tür beşerî sermaye olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşım, eğitimin işgücü verimliliği ve dolayısıyla genel ekonomik refah üzerindeki kilit rolünün altını çizmektedir. Smith, temel prensipte devletin eğitime doğrudan müdahalesine karşı çıkmakla birlikte, yoksul kesimdeki bireylerin asgari düzeyde sosyal görevlerini yerine getirebilecekleri bir eğitime sahip olmaları gerektiğini belirtmiş ve bu tür bir eğitimin finansmanının toplanacak vergiler aracılığıyla sağlanabileceğini önermiştir (Ünal, 1996).

David Ricardo ve Thomas Robert Malthus gibi klasik iktisatçılar ise toplumsal refahın artışını nüfus artış hızındaki yavaşlama ve sermaye birikimindeki artışla ilişkilendirmişlerdir. Bu bağlamda, aile planlaması gibi demografik alışkanlıkların bireylere kazandırılmasında eğitimin önemli bir araç olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Nassau Senior, eğitimin bireylere gelecekteki daha büyük bir tüketim için bugünkü tüketimden vazgeçme disiplini kazandırması gerektiğini savunmuştur. Senior, eğitim almamış ailelerin çocuklarının gelecekteki ihtiyaçlarını ve beklentilerini öngörme yeteneğinden yoksun kalacakları düşüncesiyle, bu gibi durumlarda eğitime devlet müdahalesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. John Stuart Mill ise eğitimin temel olarak özel girişimciler aracılığıyla sağlanması gerektiğini vurgularken, toplumun tüm kesimlerinin asgari düzeyde eğitimden yararlanmasının önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca, Mill, üstün zekalı bireylerin eğitime yapılacak harcamaların, toplumsal fayda sağlayacağı gerekçesiyle hükümet veya gönüllü kuruluşlar tarafından karşılanması gerektiğini savunmuştur (Ünal, 1996).

Sanayi kapitalizminin yükselişiyle birlikte, sanayi üretiminde işgücü arzı oluşturan işçi sınıfının kentlere göç etmesi, onların yaşam biçimlerinde ve iş alışkanlıklarında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir (Emsen, 1999). Bu toplumsal dönüşüm bağlamında, klasik okulun önde gelen düşünceleri, işçi sınıfının genel bir eğitim düzeyine sahip olmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu eğitimin, toplumsal düzeni sağlamak adına dini bir yapıda olması ve devlet tarafından yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bir başka deyişle, klasik iktisatçılar, işçi sınıfının kendilerine biçilen toplumsal rolü, kent yaşamının ve sanayi üretiminin gerektirdiği şekilde yerine getirebilmesi için eğitimin planlanmasını ve devletin kontrolünde tasarlanmasını öngörmüşlerdir. Burada gözden kaçırılmaması gereken temel nokta, ekonomik işleyişe olduğu gibi eğitime de devletin müdahalesine ilkesel olarak sıcak bakmayan klasiklerin, sanayi üretimi ve kent yaşamının doğurduğu zorunluluklar karşısında asgari düzeyde bir eğitimi şart koşmaları ve bu maliyeti vergiler aracılığıyla devletin üstlenmesini talep etmeleridir (Ünal, 1996).

Neoklasik okul ve neoklasiklerin eğitim anlayışı

1929 Büyük Buhranı olarak bilinen dünya kriziyle birlikte klasik liberal anlayışın varsayımları büyük ölçüde sarsılmıştır. Diğer bir ifadeyle, iktisadi işleyişin “görünmez el” tarafından dengeye geleceği varsayımının geçerliliğini yitirdiği net bir şekilde anlaşılmıştır. Bu sebeple, devletlerin ekonomik faaliyetlerde aktif olması gerektiğine yönelik görüşler ön plana çıkmıştır (Kocka, 2018). Özellikle, John Maynard Keynes tarafından müdahaleci kapitalizm olarak görülen ve devletlerin sosyal refah çerçevesinde ekonomiye müdahale etmeleri gerektiği fikri oldukça ses getirmiştir (Gümüş, 2018). Fakat 1970’li yıllara gelindiğinde Friedrich A. Von Hayek ve Milton Friedman’ın öncülüğünü yaptığı (Sağır, 2020), liberalizmin temel ilkeleri üzerine inşa edilen çağdaş liberalizm (neoliberalizm), keynesçi müdahaleci anlayışa karşı çıkarak, piyasanın rasyonellik ve rekabet ilkeleri altında kendiliğinden dengeye geleceğini ileri sürmüştür. Akademik ve politik çevrelerde karşılık bulan bu fikir (Aktan, 1995), keynesyen dönemin ekonomik anlayış içerisindeki yerini büyük ölçüde zayıflatmıştır (Adaman, 2017). Klasik liberal anlayışta olduğu gibi, bireyselliğin, özel mülkiyetin, girişimciliğin ön plana çıktığı neoliberal anlayışta, serbest piyasa ve tam rekabet koşulları ekonomik çerçevenin belirleyicisi olmuştur (Harvey, 2012).

Neoliberal iktisadi anlayışın ileri gelenleri, devletlerin ekonomiden çekilmesi gerektiğini savunarak, serbest piyasa koşullarını ve özelleştirmelerin önemini vurgulamışlardır. Bunun temel gerekçesi olarak ise devletin sunmuş olduğu hizmetlerde karlılık ve verimlilik gibi kavramları göz ardı ettiği gösterilmektedir. Çünkü, devletlerin sunmuş oldukları hizmetler rekabete kapalı, pahalı ve kalitesiz olarak görülmekte ve bunun rasyonel açıdan olumsuz olduğu varsayılmaktadır (Çelebi vd., 2014). Neoliberal anlayış, zenginliğin, toplumun alt sınıflarından üst sınıflarına doğru kesintisiz aktığı, sosyal devlet anlayışının varsayımlarına zıt bir bakış açısıdır. Gelir dağılımının ve eşitsizliklerin ön plana çıktığı bu bakış açısı, birtakım dayatmaları beraberinde getirmekte, müdahaleci ve düzenleyici devlet rolünü ise şiddetle reddetmektedir. Bu sebeple, neoliberal iktisat politikaları, mali disiplin, kamu harcamalarının yeniden düzenlenmesi, vergi reformu, finansal serbestleşme, tek tip ve rekabetçi döviz kuru, ticaret serbestleşmesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına açıklık, özelleştirme, deregülasyon ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması gibi birtakım işlevler barındırmaktadır (Yıldırım, 2011).

Neoliberalizmin eğitimi ele alışı, söz konusu iktisadi anlayışın piyasaya bakışı ile bire bir uyum göstermektedir. Bu anlayışa göre, eğitim bir hak olarak görülmemekte, arz ve talep açısından ele alınan ticari bir meta olarak tanımlanmaktadır (Adaman, 2017). Diğer bir ifadeyle, devletlerin eğitim üzerinde harcama yapmaları çok fazla istenen bir durum olmamakla birlikte, eğitim ticari bir bakış açısıyla ele alınarak, talep edenlerin belli bir ücret ödeyerek ulaşabildikleri bir hizmet olarak betimlenmiştir. Bu sebeple, ekonomik açıdan durumu iyi olmayan bireylere yönelik ücretsiz eğitim ve burs gibi imkanlar yerine kupon sistemleri gibi birtakım uygulamalar ve krediler oluşturulmuştur (Aktan, 1995).

Dünya’da eğitime yönelik olarak, neoliberal iktisadi işleyiş birtakım kavramları ön plana çıkarmıştır. Bu kavramlardan ilki eğitimin özelleştirilmesidir (Yıldız, 2008). Devlet tarafından verilecek eğitim hizmeti kar getirmeyeceği, rasyonel olmayacağı gerekçesiyle istenmemekte, devlet tarafından eğitim sektöründe istihdam edilen bireylerin verimli olamayacağı ileri sürülmektedir. Bu sebeple eğitim, özel sektörün elinde geliştirilmeli, rasyonellik ve verimlilik gibi ilkeler çerçevesinde eğitimin kalitesinin yükseltilmesi sağlanmalıdır. İkinci bir kavram ise küreselleşme veya uluslararasılaşma olarak ele alınmaktadır (Sağır, 2020). Bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte hızla artan küreselleşme, eğitim konusunda da etkisini göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler, diğer ülkelerden birçok yabancı öğrenciye ülkelerinde eğitim olanakları sunmaktadır. Böylelikle, bu öğrencilerin gelişmiş ülkelerin ekonomilerine büyük katkıları olmaktadır. Ayrıca, bu ülkelerde eğitim alan öğrencilerden üst düzey başarı gösterenler ise yine bu ülkelerde istihdam edilerek, ekonomik ve politik açıdan avantajlı bir konum elde edilmektedir. Neoliberal iktisadi anlayışın eğitime yönelik bir diğer kavramsal etkisi ise eğitimde yerelleşme ve işletmecilik olarak ortaya çıkmaktadır (Toker Gökçe, 2013). Özellikle, devletin müdahalesinden uzak, yerel olarak tasarlanmış eğitimde, ekonomik açıdan karlılık birinci hedef olacağından işletmeciliğin ön plana çıkması doğal olacaktır. Ayrıca, toplumları oluşturan farklı gruplara yönelik eğitim beraberinde yerel bir bakış açısını gerektirecektir. Dolayısıyla, merkezi bir eğitim planlaması, neoliberal eğitim anlayışında istenen bir durum olarak görülmemektedir. Sonuç olarak, neoliberal eğitim anlayışında, devletler eğitim sektörü içerisinde olabildiğince küçülmeli, özel sektörün önü açılmalıdır. Bu durum haliyle sosyal devlet anlayışındaki fırsat ve imkân eşitliğini bozucu yönde etki edecektir. Ekonomik dışsallıkları açısından oldukça önemli görülen eğitim hizmeti, neoliberal iktisat anlayışı içerisinde ticarileşecek, zengin ile fakir arasındaki ayrım daha da keskin hale gelmiş olacaktır (Sağır, 2020).

Sonuç

Bu çalışma, iktisadi düşünce tarihindeki çeşitli paradigmalardan (merkantilizm, liberalizm, fizyokrazi, klasik okul ve neoklasik okul) eğitim anlayışı ve sistemlerinin evrimi üzerindeki derin ve çok yönlü etkilerini titizlikle incelemiştir. Çalışma, her bir farklı iktisadi yaklaşımın, özündeki felsefesiyle, eğitimin hedeflerini, içeriğini ve erişilebilirliğini şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Devlet kontrolündeki, ulusal zenginlik birikimi ve ucuz işgücünü önceleyen merkantilizmin ayrımcı eğitim uygulamalarından, bireysel rasyonaliteye, serbest piyasalara ve fırsat eşitliğine vurgu yapan liberal yaklaşıma kadar, eğitimin gidişatı, kendi zamanının hâkim iktisadi doktrinlerini sürekli olarak yansıtmıştır. Bu tarihsel karşılaştırma, eğitim çerçevelerinin sadece pedagojik yapılar olmadığını, aynı zamanda belirli bir dönemin daha geniş iktisadi ve sosyal istekleriyle karmaşık bir şekilde iç içe geçtiğini vurgulamaktadır.

Her bir iktisadi paradigmanın eğitime yönelik etkilerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, ekonomik teoriler ve eğitim politikaları arasında sürekli bir etkileşimi ortaya koymaktadır. Tarımsal verimliliğe ve doğal düzene odaklanan fizyokrazi, doğayla uyumlu ve bireysel özgürlüğü destekleyen bir eğitimi savunurken, yine de doğasında var olan önyargılara sahiptir. Liberal ilkeler üzerine inşa edilen klasik okul, eğitimi bireysel sermaye olarak görmüş ve temel ahlaki öğretim ve sanayi üretimi için gerekli işgücünün yetiştirilmesi dışında, devlet müdahalesini büyük ölçüde sınırlamıştır. Bununla birlikte, 1929 Büyük Buhranı'ndan sonra keynesyen müdahaleciliğe tepki olarak ortaya çıkan neoklasik okul, serbest piyasaları ve eğitimde özelleştirmeyi yeniden vurgulayarak, eğitimi temel bir hak olmaktan ziyade arz ve talep ilkelerine tabi bir meta olarak çerçevelemiştir. Bu değişim, artan ticarileşmeye ve eğitimsel eşitsizliklerin potansiyel olarak artmasına yol açmıştır.

Özetle, bu araştırmanın bulguları, eğitimin kavramsallaştırılması ve uygulanmasının, hâkim iktisadi anlayışa derinden gömülü olduğunu göstermektedir. Bu tarihsel yansımaları anlamak, özellikle özelleştirme, eşitlik ve devletin eğitimdeki rolü etrafındaki güncel tartışmalarda, eğitim sistemlerinin mevcut durumunu kavramak için çok önemlidir. İleriye dönük olarak, iktisadi paradigmaların eğitim önceliklerini ve kaynak tahsisini şekillendirmeye devam etme biçimlerine dair eleştirel bir farkındalık, ekonomik zorunluluklardan ziyade toplumun çeşitli ihtiyaçlarına hizmet eden daha adil, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamlarını geliştirmek için gereklidir.

Kaynakça

- Adaman, F. (2017). *Neoliberalizm kavramının iktisat disiplini bağlamında kuramsal bir tartışması*. Heinrich Böll Stiftung. <https://tr.boell.org/tr/2017/04/03/neoliberalizm-kavraminin-iktisat-disiplini-baglaminda-kuramsal-bir-tartismasi> Erişim Tarihi: 09.05.2014.
- Aktan, C. C. (1995). Klasik liberalizm ve libertarianizm. *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 3-32. https://www.researchgate.net/profile/Coskun-Can-Aktan/publication/318701036_Klasik_Liberalizm_Neo_Liberalizm_ve_Libertarianizm/links/5978455ba6fdcc30bdf49a3/Klasik-Liberalizm-Neo-Liberalizm-ve-Libertarianizm.pdf Erişim Tarihi: 03.02.2014.
- Çelebi, N., Güner, H., Kaya, G. T., ve Korumaz, M. (2014). Neoliberal eğitim politikaları ve eğitimde fırsat eşitliği bağlamında uluslararası sınavların (PISA, TIMSS ve PIRLS) analizi. *Journal of History Culture and Art Research*, 3(3), 33-75. <https://doi.org/10.7596/taksad.v3i3.329>.
- Çetin, Ü. (2009). Liberalizm. *Liberal Düşünce Dergisi*, 14(55), 197-224. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/791531> Erişim Tarihi: 04.01.2024.
- Doğangün Yasa, B. (2017). İktisat düşüncesinde devlet müdahaleciliği kuramının evrimi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 281-298. <https://doi.org/10.18506/anemon.310155>
- Emsen, Ö. S. (1999). Kapitalist kentleşme ve marksist yedek sanayi ordusu: analitik bir bakış. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 161-172. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29889> Erişim Tarihi: 17.07.2024.
- Eren, A. A. (2011). Sir William Petty: merkantilist bir düşünür mü?. *Ekonomik Yaklaşım*, 22(79), 45-70. <https://doi.org/10.5455/ey.20028>.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel perspektifte refah devleti: doğuş, yükseliş ve yeniden yapılanma süreci. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 33-66. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/473729> Erişim Tarihi: 23.07.2024.
- Harvey, D. (2012). Yaratıcı yıkım olarak neoliberalizm (Çev. Eylem Çamuroğlu). *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 67-88. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0015367velng=1> Erişim Tarihi: 19.09.2024.
- Kazgan, G. (2000). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*. Remzi Kitabevi.
- Kocka, J. (2018). *Kapitalizmin tarihi* (E. T. Günay, Çev.). Say Yayınları.
- Korucu, S. (2005). *1982 Anayasasına göre ekonomik düzenin anayasal çerçevesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Külcü, R. (2016). Sanayi devriminden 1700 yıl önce yapılmış erken bir keşif: Heron'un buhar türbini (aerolipie). *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 32-39. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1248626> Erişim Tarihi: 15.10.2024.
- Ölmezoglu, N. (2008). *Ekonomik sistemler ve küreselleşen kapitalizm*. Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal değişme ve küreselleşme bağlamında eğitim ve eğitim programları: kavramsal bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 85-110. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1492631> Erişim Tarihi: 13.04.2024.
- Pekin, T. (1995). *Ekonomiye giriş*. Bilgehan Matbaası.
- Rousseau, J. J. (2009). Emile ya da eğitim üzerine (İ. Yerguz, Çev.). Say Yayınları. (Orijinal eser 1762'de yayımlandı).
- Rousseau, J. J. (2012). *Yalnız gezenin düşleri* (E. Yanarocak, Çev.). Bordo Siyah. (Orijinal eser 1782'de yayımlandı).
- Sağır, M. (2020). Eğitim ekonomisi ve planlaması. M. Sağır ve R. Yirci (Ed.), *Ekonomik kuramlar ve eğitim anlayışları*. (s. 51-89). Pegem Akademi.
- Savaş, V. F. (1984). *Keynezyen iktisat yıkılırken*. Fatih Yayınevi.
- Serin, N. (1979). *Eğitim ekonomisi* (2.baskı). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Toker Gökçe, A. (2013). Eğitim sosyolojisi. M. Türkkahraman (Ed.), *Yeni ekonomik düzen, eğitim reformları ve eğitimin geleceği* (s. 249-272). Lisan Yayın.
- Tomanbay, M. (2019). İktisadi düşüncenin gelişimi ve iktisat okulları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 31-45. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1359249> Erişim Tarihi: 11.09.2024.
- Uçak, S. (2018). Eğitim felsefesi. F. Manav (Ed.), *Naturalizm ve eğitim* (s. 47-62). Pegem Akademi.
- Süre, E. (2025). İktisadi paradigmaların eğitim üzerindeki yansımaları: Tarihsel bir bakış açısı. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 2663-2677.
DOI. 10.51460/baebd.1699063

Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, (2025), 16 (2), 2663-2677.
Western Anatolia Journal of Educational Sciences, (2025), 16 (2), 2663-2677.
Derleme Makalesi / Review Paper

Ünal, L. I. (1996). *Eğitim ve yetiştirme ekonomisi*. Torun Matbaası.

Yıldırım, C. (2011). Birinci ve ikinci nesil Washington uzlaşması: neoliberal iktisat politikalarının 1980’den sonraki evrimi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(2)*, 1-23. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69197> Erişim Tarihi: 22.10.2024.

Yıldız, N. (2008). Neoliberal küreselleşme ve eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, (11)*, 13-32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787152> Erişim Tarihi: 24.09.2024.

Zeytinoğlu, E. (1985). *Ekonomik sistemler*. Marmara Üniversitesi Yayınları.

Zorlu, K., ve Kırmızıoğlu, H. (2018). Adam Smith’in devlet anlayışı üzerine kuramsal bir inceleme. *Akademik Bakış, 11(22)*, 77-99. <https://doi.org/10.19060/gav.437768>.